

Postordre cowboyboys

– og andre fortællinger om
danskernes møde med Amerika

Redigeret af
Nils Arne Sørensen

Syddansk Universitetsforlag 2017

*University of Southern Denmark Studies in
History and Social Sciences vol. 540*

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2017

Sats og tryk: Narayana Press

Omslag: Donald Jensen, Unisats ApS

ISBN 978-87-408-3067-5

Udgivet med støtte fra:

Forskningsprojektet "Amerikansk på dansk"

(Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation)

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller
anden mangfoldiggørelse af denne bog
er kun tilladt med forlagets tilladelse eller
ifølge overenskomst med Copydan

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

- Ameridansk – en indledning 9
Nils Arne Sørensen
- Danske ingeniører, den gode ide og innovation 19
Per Boje
- Nick Carter. Amerikas største opdager 31
Søren Hein Rasmussen
- Fart over feltet – amerikanske inspirationer i dansk digtning 43
Anne-Marie Mai
- Fra Madison Avenue til København.
Amerikaniseringen af reklamebranchen i 1920'erne 57
Morten Bendix Andersen og Nils Arne Sørensen
- Den sorte kunst kommer til byen 73
Poul Duedahl
- Amerika i ugebladene 87
Søren Hein Rasmussen og Rasmus Rosenørn
- Filmsteatret swinger 97
Rasmus Rosenørn
- You too can be like us? Danske film for Marshallplanen 107
Sissel Bjerrum Fossat
- Puerile eller perfekte? Danskeres møde med
amerikanske kvinder i 1950'erne 117
Iben Vyff
- Er supermarkeder amerikanske? 127
Marianne Rostgaard
- Kampen mod Superman 139
Søren Hein Rasmussen

- Rationalisering, effektivisering og det evige forbehold: modernisering og amerikanisering af de danske køkkener 1950-1965 149
Iben Vyff
- Rok og rul – swingkulturens svanesang 161
Rasmus Rosenørn
- Amerikanerpiger 175
Nils Arne Sørensen
- Postordrecowboys. Jeans og amerikanisering i 1950'ernes Danmark 187
Dorthe Gert Simonsen
- Coca-Colas lange vej til Danmark 199
Klaus Petersen og Nils Arne Sørensen
- Kalundborgs amerikanske drømme 211
Kenn Tarbensen
- Dansk Ungdoms U-landsarbejde: Kennedys Fredskorps på dansk 221
Anne Mørk
- Kære fru Kennedy. John F. og Jacqueline Kennedy set med danske øjne 233
Nils Arne Sørensen
- Røde strømper – med hvide og blå stjerner på 245
Sissel Bjerrum Fossat
- “Ideen blev ædt med hud og hår”: Amerikansk indflydelse på dansk journalistik 1970-1984 257
Anders Bo Rasmussen
- Forfatterne 269
- Billedfortegnelse 271

Vort ameri-danske sprog

11. oktober 1951 A

At J. R. Keith Keller

Det er ikke saa faa ord, vi har optaget i det danske sprog gennem de senere aar. Der er nok tale om den største invasion af fremmede gloser — i dette tilfælde engelskanske, specielt amerikanske gloser — vi har oplevet, siden hanseaterne i sin tid fortrykkede vort sprog.

Hvordan er det gaaet til? Og hvorfor? Og er der noget at stille op i den anledning?

My darling, hvileden kan, kæreste baby, min egen stuekærd". Lignende sætninger og lignende ordvalg er at finde i næsten hver eneste af ugepressens noveller. Læserne kender ordene fra engelske og amerikanske films og finder dem aabenbart romantiske. De giver kolorit og er samtidig saa velkendte, at de ingen steder, som fremmedord ellers kan gøre det. *(og alle de vigtigste): al alle (hvorfor den)*

I en mere sober dagpresse vrimler det med importerede engelskanske laanord, som foruættede læsere bekendt, hvor man dog tidligere med forsigtigt og rimeligt benyttede til den mindre sprogkyndige læser vedføjede en oversættelse i parentes. Paa modesiden tales om herrens *duffel-coat* og *knicker* og om damernes *minik stolt*, *stret blouse*, *høve slacks* eller *jeans*. I en bog anmeldelse karakteriseres en forfatter som *highly*. I sportspalterne finder man en *seedet tennis* og en *knock-out* bokser, mens en svømmer har sat en ny rekord i *crossi*. Man gør sig ikke engang mere den sløghed at mærke disse gloser som laanord ved at kursivere dem. Der tales om *hollandske* og *gags*, og et ord som *padding* ventes snart at være kineser-mindet nok til at *skide*. *Whodunnit*, *hold-up*, *teatrorik* og *air-conditios* er andre eksempler paa ord, den moderne dagbladjournalist ustandselv anvender. Ogsaa i annonceres sprog, hvor fremmedord ferhen var absolut bandlyst, trænger amerikanismerne igennem. Et vækstr reklamør med *fluff-try wash*, og skal man købe barberblade, staar *watermelon* et saft blad for normal hud og *sham* for vanskelig hud. I radioen kommer et *berlingsk* smiddelbart efter en *feature* om vesterbavs-fiskerne, og gaar vi paa restaurant, finder vi ganske vist endnu fransk som det dominerende sprog, hvad selve maden angaar, men vi indberer maaltidet med en cocktail og afslutter det med en anden drink, der enten kan være en *high-ball* eller en *shikoku søer*. Bagter danser vi *jitterbug* eller *foxtrot*, og mens hører vi inden i hovedet vor barnoms danselærerinde *slow-quick-quick-slow*.

I militærproget er tendensen den samme — med enkelte undtagelser. Hvor aviserne taler om *tasks* og *walkie-talkies*, hører soldaterne at tale om *kampagne* og *SMJ-søndere*. Ellers vinder de engelsk-amerikanske betegnelser indpas her som overalt. Uniformen er et *batlle-dress*, den lille lastvogn er en *truck*, den store en *torry*.

EN uerfaldende ulempe ved gloseporten er, at selv forholdsvis sprogkyndige mennesker ikke altid kan følge med og derfor hyppigt anvender de nye fremmedord galt eller udtaler dem forkert. Selv et almindeligt kendt ord som *bluff* hører man udtalt med de mærkværdigste vokaltoner — lige fra det rene u til det fede a (blaf), men sjældent med det rasne aa, der vilde være det korrekte. Et i en dansk sammenhæng *slægtskab*, hvor som *filmstar* bliver udtalt med stad i *slægts* slaverer, mens fremmedord ifølge vor skolelærdom skulle være nægtet dette særlige danske sprogfenomens stempel. En *Yankee* eller en *Yaak* baade udtales og anvendes. *Esti*, *Djaski* er en af udtalerne, et tydeligt forsøg paa at være mere amerikansk end amerikanerne, der gengiver et y med samme lyd som vi et i. Desuden er *Yankee* i Amerika en betegnelse for en nordstatsmand. En New Orleans-bo

Sommeider kan man ikke laa fremmedord nok. Saa laver man selv et nyt. Sammenligningen af ordene *castos* (homuld) og *cast* (frakke) lyder meget fornuftig, men den er foretaget i Danmark og er ukendt andre steder. (U)

Støttet af pressen, filmene og radioen gaar den almindelige dansker og bliver mere amerikansk for hver dag, der gaar. Den kolde krig er ogsaa en kulturrig, og med det standpunkt, de fleste af os har taget, føler vi os båret længere og længere vestpaa. Selv den sprogligt ganske uslebbede og naturlige dansker vil indaa, at saavel hans daglige tale som hans tankeset rummer et *foruroligende* stort antal engelskanske gloser og amerikanismen. *(Her henholdsvis stillet op de gamle)*

Det er kun prisværdigt, at Bogaferne efterhaanden kan annoncere amerikanske film uden amerikanske titler. Gid vi en dag ogsaa kunne slippe for de talentløst forfattede "hvide" tekster paa filmskrinelen.

Det er ogsaa kun godt, at der efterhaanden er ved at komme en smule saandhed i den gamle overdrivelse om, at næsten hver eneste dansker kan tale engelsk.

Men det er ikke godt, at færre og færre danskere er i stand til at udtrykke sig paa godt dansk. Det er ganske fornuftigt, at nye tekniske ord, *telefon*, *telegraf* er ord, vi med rimelighed og udbytte har importeret. Derimod er tallet af de øvrige nyere laanord *undværligt* og *sprogligt* dærvende. Det er godt at kunne tale amerikansk, og det er godt at kunne tale dansk — hver for sig. Men ameri-dansk som er ved at blive vores nye modersmaal, er et *skækkeligt* sprog. *(og)*

EN nedbrydning eller en omvæltning af sproget kan ikke hindres helt. Men der kan lægges forhindringer i vejen for den, og mange steder kan amerikaniseringen afsvæges helt.

At der hidtil ikke har været gjort noget videre ved sagen skyldes, at vore sprogforvaltere er dovne! *Siden Johannes V. Jensen og Niels Peteresen* har vi ikke haft danske forfattere, der var vidtløst sprogforsynde inden for vort sprogomraade. De fleste nulevende forfattere læser deres sprog af journalisterne. Og de danske journalister er vel nok vore aller dovreste (og daarligste sprogforvaltere. Hvor amerikansk bliver engelsk journalist skal udtrykke et *spaa* ikke navngivet begreb, navngiver han det. "Paa den maade opstod ordet *walkie-talkie*). Den danske journalist, derimod venter, til hans udenlandske kollega har skabt det nye ord, *Kor-paa* han i raa og uoversat form anvender det i en dansk sammenhæng.

Der tales meget om de store krav, der stilles til vore radiospækkere (igen et godt anvendt fremmedord) sprogtidsskaber. Maaske kan man ikke forlange, at spækkere skal kunne tale engelsk og fransk uden akcent. Men man kan forlange, at de udtaler udenlandske navne og melodititler korrekt, og det gør de næsten aldrig. Det bidrager heller ikke til at holde de anvendte sprog saa adskilte som ønskeligt.

Ogsaa vore skolelærere burde være mere opmærksomme paa sproginvasjonen. De bør være sikre paa, at de selv anvender fremmedordene korrekt, og de bør gøre mere, end de gør, for at dæmpe op for sprogets amerikanisering — uden derfor at blive maal- og bagstrævere.

Det er muligt, vi engang alle kommer til at tale et *engelskpræget* *andedsprog*. Men lad os være

Fotografisk gengivelse af Dansk Sprognævns kopi af "Vort ameri-danske Sprog".

Ameridansk – en indledning

Nils Arne Sørensen

“Vort ameri-danske sprog”. Det er overskriften på kronikken i *Aalborg Amtstidende* den 11. oktober 1951. Kronikkens forfatter, J.R. Keith Keller, satte fokus på det, som han kaldte “den største sproglige invasion af fremmede gloser” siden middelalderen. Det var engelske ord, han tænkte på, men altså først og fremmest ord, der kom til Danmark fra USA, og Keith Keller hævdede – sikkert bevidst provokerende – ligefrem, at “ameri-dansk [...] er ved at blive vores nye modersmaal”. I kronikken blæste han til kamp mod denne tendens: “lad os værne om vores eget rigssprog, saa længe vi har det”, lyder kronikkens manende udgangsreplik.¹

Den nordjyske opfordring til sprogensning var ingen enlig svale. Bekymring for det danske sprogs fremtid finder man med mellemrum i pressen i begyndelsen af 1950'erne og ikke kun i provinsen: Hovedstadsblade som *Berlingske Tidende*, *Information*, *Kristeligt Dagblad* og *Politiken* gav også bekymringen spalteplads, og metaforikken i artiklerne er mere end sigende: Her skrives om “smitte”, “invasion” og “oversvømmelse” – det var altså sygdomme, krig og naturkatastrofer, læserne fik som sammenligningsgrundlag. Redaktør Aage Mørgensen ønskede sig i 1952, at Holberg kunne få sig en arvtager, der kunne gøre det samme med “Johnny fra Kentucky”, som den gamle mester havde gjort med *Jean de France*; et par år tidligere havde journalist Gert Andersen hævdet, at det drejede sig om meget mere end sprog: “Det kan gælde vor Eksistens som Folk.”²

Siden 1950'erne er en tilsvarende bekymring regelmæssigt kommet til udtryk. Keith Kellers nyskabelse, *ameridansk*, er således blevet genopfundet i både 1964 og 1986, og i 1997 advarede sprogforskerne Michael Herslund og Niels Davidsen-Nielsen i meget stærke vendinger mod den sproglige invasion, som de så “som det synlige udtryk for en verdensomspændende økonomisk og kulturel ensretning”. Konsekvensen ville blive, at “det indfødte sprog bliver et andenrangs bondesprog, mens ...

engelsk mere og mere optræder som et magthaversprog, der indhyller selv de banaleste produkter i en aura af amerikansk kultur”.³

At se sprogforskere som energiske fortalere for sprogrøgt er usædvanligt i Danmark. Tværtimod har sprogforskere generelt været mildest talt skeptiske over for både behovet for og nytten af at beskytte det danske sprog mod fremmed indflydelse. Symptomatisk er den kopi af Keith Kellers kronik, som man finder i Dansk Sprognævns udklipsarkiv, forsynet med kommentarer som “hvorfors?”, “og hva[d] så?”, “pjat!” og “vrøvl”. Mere seriøst har sprogforskere påpeget, at sprog er levende og altid har fornyet sig – ikke mindst gennem påvirkning udefra. Hvad “truslen” fra den engelsk-amerikanske “invasion” angår, peges der på, at procentandelen af låneord fra engelsk er meget lav (under 2%), mens systematiske undersøgelser af nye ord viser, at det absolutte flertal af nyregistrerede ord på dansk siden 1955 (året, hvor Dansk Sprognævn blev oprettet) er pæredanske konstruktioner.

Det danske sprogs eksistens var altså ikke i fare i 1950’erne, og det er det heller ikke i dag, hvis man skal tro de fleste sprogforskere. Til gengæld er det helt tydeligt, at de fleste ord, der er kommet til det danske sprog *udefra* siden 2. Verdenskrig, kommer fra engelsk. If. en undersøgelse lavet af Pia Jarvad stammede 38 % af nye danske ord i perioden 1955-98 enten fra engelsk eller var inspireret af engelsk; kun 5 % stammede fra andre sprog end engelsk.⁴ At det engelske sprog har fået den rolle, er der en enkel forklaring på: “Sprogets udvikling afspejler den kulturelle dominans”, som sprogforskeren Fritz Larsen har formuleret det.⁵ Selv om sprogpuristernes dommedagsprofetier på det danske sprogs vegne var og er vildt overdrevne, så har de naturligvis rod i en historisk udvikling, hvor det danske samfund er blevet stærkt påvirket af USA.

Den amerikanske vej

For at forstå denne udvikling bliver vi nødt til at vende blikket mod USA. Fra midten af 1800-tallet stod USA for europæerne først og fremmest som et udvandringsmål, et mulighedernes land, hvor millioner af europæere håbede at kunne skabe sig et bedre liv end hjemme. Men det var langtfra kun kommende indvandrere, der interesserede sig for USA. Interessen for den amerikanske kamp for uafhængighed og for det nye

politiske system, som amerikanerne opbyggede omkring deres forfatning fra 1787, var stor i Europa. Det var ikke blot almindelig nysgerrighed, der drev interessen, men også en opfattelse af, at USA kunne repræsentere Europas fremtid. Som den mest berømte tidlige skildrer af det amerikanske politiske system, Alexis de Tocqueville, skrev i indledningen til *Demokratiet i Amerika* (1835-40), tog han til Amerika i håbet om at kunne "uddrage nogle lærdomme, som vi kan have gavn af".⁶ Efter den amerikanske borgerkrig (1861-65) bredte interessen for det samfund, som europæiske indvandrere og deres efterkommere byggede op på den anden side af Atlanterhavet, sig yderligere. Det blev nemlig stadig mere klart, at det ikke kun var, når det gjaldt politik, at den nye verden var anderledes end den gamle.

I årene efter borgerkrigen buldrede industrien i USA frem, og allerede år 1900 var landet verdens største industrination. Den tidlige amerikanske industri kopierede britiske forbilleder – det var ikke noget tilfælde, at byen Derryfield i New Hampshire, der blev hjemsted for, hvad der udviklede sig til USA's største tekstilfabrik, blev omdøbt til Manchester. Men amerikanerne nøjedes ikke med at kopiere. Allerede i 1840'erne skrev besøgende hjem om et særligt amerikansk produktionssystem, hvor fremstillingen af udviklede apparater som ure og geværer blev opbrudt i enkeltprocesser, hvor enkeltdelene blev massefremstillet og siden samlet. Det var arbejdsdeling på et højere niveau, end man kendte i Europa, og et afgørende skridt hen mod den masseproduktion, der kom til at præge store dele af amerikansk industri fra slutningen af 1800-tallet – og altså før Henry Ford introducerede samlebåndet i bilproduktionen i 1913. På det tidspunkt var amerikanske storvirksomheder for længst begyndt at arbejde systematisk med ikke bare masseproduktion, men også produktudvikling (det industrielle forskningslaboratorium er en amerikansk opfindelse), virksomhedsorganisation og markedsføring. I landbruget var parallellen til industriens masseproduktion mekaniseringen, hvor den benzindrevne traktor (af TRACtion moTOR) fra 1901 drastisk reducerede behovet for trækdyr og arbejdskraft, mens introduktionen af syntetiske sprøjtemidler efter 1945 satte produktiviteten yderligere i vejret.

Masseproduktionen krævede et massemarked. Det blev i vid udstrækning skabt af den voldsomme befolkningsvækst, som indvandringen skabte, men også af at USA fra 1820'erne blev bundet sammen af en

Da gårdejer Valdemar Jacobsen fra Uggerby i 1934 gjorde sit livs rejse – en tre måneders tur til USA for at besøge sine fire udvandrede børn – var han ikke overraskende meget optaget af landbrugsforhold. I sin rejsekildring skriver han om jordbundsforhold, ukrudt og den slemme tørke, der hærgede, men han skriver også detaljeret om arbejdsmetoder og de mange landbrugsmaskiner. Særlig imponeret var han af en “høstmaskine, [der] blev trukket af en stor traktor, tog 10 fod bred skår og tærskede det med det samme. Halm og agner røg bagud, hveden blev ført op i en stor jernbeholder. [...] den kunne vist høste adskillige hundrede bussel om dagen [læs: bushel; en bushel hvede = ca. 27 kg], det var en fornøjelse af se på denne maskine.” Amerika var for Jacobsen “teknikkens land”, som var domineret af “elektricitet og biler”, og hvor omtrent alt var større og gik stærkere – landbrugsmaskiner, biler, tog, butikker og selvfølgelig byerne, med deres skyskrabere, der om aftenen “lå badet i et lyshav” med “lys, der løb op og ned af disse høje bygninger, så det næsten så ud som om det hele stod i flammer”. Jacobsen var en nysgerrig iagttager og tydeligt imponeret – også over den amerikanske ligefremhed og venlighed. Men han var også en sindig jyd. Ikke alt var bedre, fx telefonerne fandt han gammeldags og postvæsnets tilbagestående. Og så gik det tydeligvis den missionske Jacobsen på, at mange amerikanere, han mødte, var udpræget materialistiske – “dollarsjægere, som mener, at penge er det højeste gode”. På billedet ses en mejetærsker fra staten Washington, 1941.

stadig mere finmasket infrastruktur (kanaler, jernbaner, telegraf og telefon), der gjorde landet til ét sammenhængende marked. Her udvikledes sig i anden halvdel af 1800-tallet konturerne til det, vi siden slutningen af 1950'erne har kaldt et forbrugersamfund, fordi stribevis af amerikanske virksomheder fik blik for, at man kunne tjene gode penge ved at lave billige, massefremstillede varer til almindelige mennesker. Det var ikke finans- og industrifyrsters luksusforbrug, der drev udviklingen af dette forbrugersamfund, men byernes middelklasse, farmerne på landet og i stigende grad også arbejderne, der for de flestes vedkommende havde højere indkomster end deres europæiske klassefæller. Dette masseforbrug af masseproducerede varer bestod af livsnødvendigheder som fødevarer (fx konserves), sko og tøj, men også nymodens forbrugsgoder som George Eastmans Kodak-kamera (1888).

Masseforbruget bredte sig ind i kulturens verden, hvor opfindelsen af rotationspressen og rasterklichéen var de teknologiske forudsætninger for billige aviser, blade og romaner. Den første *dime novel* udkom i 1860, og det blev en salgssucces, der fik hundredvis af efterfølgere. Teaterdirektører udviklede formater, der blandede sang, dans og cirkusoptræden (og ikke ruttede med hverken farver eller knaldeffekter), mens jernbanenettet gjorde det muligt at holde teater- og cirkusforestillinger nærmest permanent i sving med det resultat, at billetprisen kunne sættes ned og publikums størrelse stige. En særlig variant udviklede den tidligere bøffeljæger og veteran fra indianerkrigene Buffalo Bill Cody, da han i 1882 lancerede sit *Buffalo Bill's Wild West*-show, der i tableauer genskabte scener fra indianerkrigene, bøffeljagter og andre dramatiske begivenheder, som blev opført for tusindvis af tilskuere i de amerikanske storbyer (og siden i Europa). Et helt afgørende og gennemgående træk ved denne industrialiserede kulturproduktion var, at producenterne forstod, at deres publikum, som bestod af første og andengenerationsindvandrere, kun havde et begrænset forestillingsfællesskab, som man kunne bygge på. I stedet måtte man udnytte letgennemskuelige effekter, sangbare refræner, enkle karakterer og plots. Resultatet blev en populærkultur, der skulle vise sig meget velegnet til eksport.

Amerika som forbillede

Den særligt amerikanske kombination af masseproduktion, masseforbrug og massekultur var således langt hen ad vejen på plads ved indgangen til 1900-tallet. Det samme var de første amerikanske forsøg på at eksportere resultaterne til Europa og europæiske forsøg på at lære af amerikanerne. Det var en udvikling, som voksede næsten eksplosivt i årene efter 1. Verdenskrig, og selv om den store økonomiske krise fra 1929 pillede en god del af glansen af USA som økonomisk forbillede, så var det samme slet ikke tilfældet, når det gjaldt den amerikanske populærkultur.

Alligevel er det langt fra tilfældigt, at det var i årene lige efter 2. Verdenskrig, at bekymringen for den amerikanske påvirkning af det danske sprog for første gang blev tydelig. Krigen og dens følger betød nemlig, at den amerikanske påvirkningskraft blev voldsomt forøget. Det skyldtes selvfølgelig, at USA stod som sejrherre med den pondus, det gav. Men det skyldtes også, at mens store dele af Europa (og Asien) var ødelagt efter krise og krig, havde krigen bragt den amerikanske økonomi op i højeste gear efter 1930'ernes krise. I 1945 var USA uden nogen sammenligning verdens stærkeste økonomi, og de amerikanske tropper, der havde hjulpet med at befri Europa, blev set som repræsentanter for ikke bare frihed, men også en velstand, der i europæiske øjne var tæt på ufattelig. Ganske typisk rapporterede en studiegruppe bestående af arbejdsgivere og fagforeningsrepræsentanter fra skotøjsindustrien, der som del af Marshallhjælpen besøgte USA i 1952, om den i deres øjne overvældende høje levestandard med "et forbrug, som efter danske forhold på mange måder må karakteriseres som tangerende det, som vi er tilbøjelige til at betragte som spild".⁷ Til den amerikanske økonomiske styrke skal lægges den politiske: Den amerikanske stat valgte efter 1945 at fastholde et omfattende globalt engagement og blev under den kolde krig Vesteuropas og Danmarks beskyttelsesmagt. Derfor blev den amerikanske stat en ny og stærk aktør, når det gjaldt amerikansk påvirkning: Det skete gennem Marshallhjælpen fra 1948, NATO-samarbejdet fra 1949 og en stribe af udvekslings- og samarbejdsprogrammer fra begyndelsen af 1950'erne, der alle skulle udbygge båndene mellem USA og deres allierede med USA som den generøse storebror, der inviterede sine europæiske venner til at dele amerikanske værdier og velstand.

Efter 1945 kom amerikanerne og amerikansk påvirkning derfor her og der og alle vegne. Det kunne man selvfølgelig mærke på sproget, hvor dansk lånte amerikanske ord på områder fra arkitektur og til økonomi (og mangt og meget andet mellem disse alfabetiske yderpunkter), som Helene Hye Christensens systematiske analyse af amerikansk-engelsk indlån til det danske sprog i perioden 1945-75 har vist.⁸

I de fortællinger om møder mellem danskere og USA og det amerikanske, som følger, vil læseren møde både arkitekter og læse om økonomi, men også stifte bekendtskab med en lang række andre eksempler på, hvordan danskere har forsøgt at lære af amerikanske forbilleder, bearbejde amerikanske forbilleder eller afvise Amerika som forbillede. Der er en overvægt af artikler om de første tyve år efter 2. Verdenskrig. Det afspejler, at her var den amerikanske påvirkningskraft særlig stor, men også at det er den periode, der er bedst undersøgt. Tidslinjerne går imidlertid tilbage til slutningen af 1800-tallet, og mellemkrigstiden optræder hyppigt. Enkelte bidrag rækker ind i 1970'erne og 1980'erne, men man vil lede forgæves efter fortællinger om vigtige dansk-amerikanske møder omkring nye fænomener som computere, elektroniske dukkehuse, hip-hop og sociale medier. De fleste kapitler fortæller om konkrete møder, andre om længere udviklingshistorier, men fælles for dem er, at de alle er tænkt som brikker til den meget større og vigtige fortælling om amerikaniseringen af Danmark og danskerne hen over de sidste næsten 150 år.

De har været sjove at skrive; det håber vi kan mærkes.

Litteraturorientering

Selv om anslaget i denne bog er tilstræbt let, så synes vi, at det er god tone, at læseren kan se forfatterne en smule over skuldrene og måske endda få inspiration til at søge mere viden. Derfor er der henvisninger ved alle bogens citater (de står som slutnoter efter hver artikel) og måske vigtigere: hver artikel er forsynet med en kort litteraturorientering, der kan bringe læseren videre, men ofte også fortæller lidt om artiklernes tilblivelseshistorie.

Som helhed er bogen udsprunget af forskningsprojektet "Amerikansk på dansk", som var finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kom-

munikation i perioden 2008-2011. Forskningsprojektet resulterede i tre ph.d.-afhandlinger, fem antologier, en monografi og en stribe forskningsartikler i danske og internationale tidsskrifter. De skal ikke remses op her; mange dukker op undervejs i forbindelse med de enkelte artikler. De fleste bidragsydere har været mere eller mindre tæt knyttet til projektet, men nye er kommet til; amerikanisering er det ikke så let at blive færdig med.

I amerikaniseringsprojektet har vi ofte brugt låneord fra amerikansk som genveje til at lokalisere områder, hvor amerikansk indflydelse har gjort sig gældende, og derfor var det nærliggende at bruge sprogrøgstdebatten som indgang til denne bog.

Den amerikanske samfundsudvikling, som er forudsætningen for den amerikanske påvirkning af resten af verden, kan man læse om i talrige værker om amerikansk økonomisk, kulturel og politisk historie. Gode introduktioner til centrale temaer er Walther Licht: *Industrializing America*, Baltimore 1995, og Martha Bayles' essay "Popular Culture" i P.H. Schuck og J.Q. Wilson (red.): *Understanding America*, New York 2008. Et veloplagt overblik over europæernes opfattelser af USA i langt historisk perspektiv findes i C. Vann Woodward: *The Old World's New World*, New York 1991. Den amerikanske påvirkning har været en helt central del af Europas nyeste historie og er naturligvis blevet analyseret i en lang række værker. De fleste er enten casestudies eller forsøg på at skrive denne historie nationalt (som vi også gør her), men der er en håndfuld bøger, der anlægger bredere tilgange. Den kendteste er Richard Pells: *Not Like US*, New York 1997. Kan man tysk, skal man i stedet læse Harm Schröter: *Winners and Losers. Eine kurze Geschichte der Amerikanisierung*, München 2008; den er både bedre og kortere. Meget læsværdige hovedværker inden for denne litteratur er Victoria de Grazia: *Irresistible Empire. America's Advance through 20th Century Europe*, Cambridge, MA. 2005, og David Ellwood: *The Shock of America: Europe and the Challenge of the Century*, Oxford 2012.

Noter

1. J.R. Keith Keller: "Vort ameri-danske Sprog", *Aalborg Amtstidende*, 11.10. 1951.
2. Gert Andersen: "Det nye Modersmaal", *Berlingske Tidende*, 1.10. 1950; Ulver Forchhammer: "Begynder vi at tale amerikansk?", *Information*, 6.9. 1952; Aage Mogensen: "American style, you know", *Kristeligt Dagblad*, 12.12.1952; Fl. Vinding Kruse: "Affekteret og vulgært sprog", *Politiken*, 18.1. 1954; [Red.], "Når sproget forfalder", *Fyns Tidende*, 2.8. 1954; [Red.], "Iskræm og varme hunde", *Aalborg Amtstidende*, 28.5. 1955.
3. Michael Herslund & Niels Davidsen-Nielsen: "Engelsk indflydelse på dansk – er der brug for sprogrøgt?", *Berlingske Tidende*, 23.6. 1997. For "ameridansk", se "Ameridansk", *Børsen*, 14.12. 1964, og Flemming Berg: "Om at tale ameridansk", *Politiken*, 19.4. 1986.
4. Pia Jarvad: "Hvor mange ord fra engelsk?", *Politiken*, 17.11. 2001, og samme: *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-98*, København 1999.
5. Fritz Larsen: "Dansk og det globale engelsk". Forelæsning på journalistuddannelsen, Syddansk Universitet, 31.10. 2001. Jeg skylder Fritz Larsen tak for en kopi af hans forelæsningsmanuskript.
6. Alexis de Tocqueville: *Demokratiet i Amerika*, bd. 1, København 2013, s. 22.
7. Rigsarkivet, Foreningen af Københavns Skotøjsfabrikanters arkiv: Udkast til rapport om skotøjsindustriens studierejse til USA 7. april - 10. maj 1952.
8. Helene Hye Christensen: *AmeriDansk? En analyse af amerikansk-engelsk påvirkning af dansk i perioden 1945-1975* kan læses på amerikaniseringsprojektets hjemmeside: http://www.sdu.dk/da/om_sdu/institutter_centre/ih/forskning/forskningsprojekter/c_+amerikansk_paa_dansk/arbejdspapirer